Прийма С. С.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри інформаційних систем у менеджменті
Львівського національного університету імені Івана Франка*

Мищук Н. В.

*кандидат економічних наук,
асистент кафедри інформаційних систем у менеджменті
Львівського національного університету імені Івана Франка*

Pryima Svitlana

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Senior Lecturer at Department of Information Systems of Management
Ivan Franko National University of Lviv*

Mishchuk Nataliia

*Candidate of Economic Sciences,
Assistant Lecturer of the Department Information Systems of Management
Ivan Franko National University of Lviv*

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

Анотація. У роботі висвітлено підходи науковців, праці яких сьогодні вважаються класичними, до дослідження соціально-економічних процесів у суспільстві, їх функціонування і регулювання. Проведене дослідження дало змогу порівняти методологію вивчення соціально-економічних процесів, запропоновану представниками багатьох напрямів і шкіл, та отримати більш повну інформацію щодо використовуваного ними наукового інструментарію.

Порівняльний аналіз дав змогу вказати, що всі напрями і школи вивчають відносини людей і груп у виробництві, розподіл, обмін і споживання благ за постійно обмежених ресурсів. У результаті можна зробити висновок, що економічні процеси тісно пов'язані із соціальними на всіх етапах розвитку суспільства. Рівень розвитку економіки впливає на соціальні процеси, які відбуваються в державі, і навпаки, а сучасні моделі соціально-економічних процесів сформувалися під впливом чинників розвитку суспільства та розглянутих історичних напрямів досліджень соціально-економічних процесів.

Ключові слова: соціально-економічний процес, економічна думка, економіка, соціальне явище, методологія, ринок.

Вступ та постановка проблеми. Труднощі вирішення економічних завдань у сучасному суспільстві як ніколи раніше підсилюють значення обґрунтованості і достовірності наукових економічних підходів, які повинні бути підґрунтям для прийняття управлінських рішень у країні та програмою дій у господарській політиці. У зв'язку із цим протягом останніх років ведуться наукові суперечки і дискусії щодо досліджень, які торкаються проблематики об'єктивних закономірностей розвитку світової і вітчизняної економіки. У дослідженні соціально-економічних процесів часто виникає необхідність аналізу питань прийнятності історично сформованих економічних ідей і концепцій, представлених у теоріях зарубіжних економістів і в теоретичних пошуках вітчизняних шкіл, течій. Тому необхідні наукові дослідження, де потрібно детально вивчати напрями економічної думки на різних етапах еволюції формування методології управління соціально-економічними процесами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням соціальних, економічних і соціально-економічних процесів, їх розвитку, оцінюванню, моделюванню та регулюванню присвятили свої праці видатні економісти минулого і сучасності: М. Долішній, В. Гєєць, С. Злупко, В. Капітан, Е. Лібанова, Л. Мельник, І. Михасюк, У. Садова, Л. Семів, Л. Тимошенко, Н. Чорна, Р. Чорний, С. Шандрук, Л. Шевчук, С. Шульц, Т. Клебанова, О. Черняк та ін. Переважно вони аналізують прояви соціально-економічних процесів, їх роль у розвитку суспільства, але не приділяють уваги пізнанню цих процесів, тобто напрямам і методам їх пізнання.

Метою даної роботи є надання наукових уявлень про те, як досліджуються соціально-економічні процеси, аналіз теоретичних основ, розгляд історичних механізмів їх вивчення.

Результати дослідження. Соціально-економічний процес є надзвичайно динамічним і багатограним явищем. Саме тому науковцями у дослідженнях відображаються не лише мінливі властивості, а й стійкі закономірності цього процесу, які характеризують його сутність у тих чи інших економічних умовах. Окрім того, незворотна глобалізація світових економічних і політичних правил гри вимагає врахування досвіду досліджень соціально-економічних процесів в історії економічної думки.

Досліджуючи сучасний стан, тенденції і проблеми управління соціально-економічними процесами в Україні та її регіонах, варто проаналізувати етапи формування методології оцінки ефективності розвитку соціально-економічних систем, приділити увагу концептуальним і науково-методичним підходам до оцінки соціального-економічного потенціалу держави та її регіонів.

Економіку як «мистецтво ведення домашнього господарства» визначив ще у V–IV ст. до н. е. давньогрецький письменник і історик Ксенофонт [1]. Але світ настільки змінився, що сьогодні вже говоримо про процеси ведення та управління господарством, не обмежуючись межами будинку чи міста, а досліджуємо та аналізуємо господарські процеси в межах регіонів, країн та світу.

Вершиною економічної думки античності вважаються економічні ідеї Аристотеля, оскільки вони вже виходили

далеко за межі домогосподарства. Він уперше зачепив хвилюючу економістів усіх часів проблему співвідношення обміну товарами (їх обмінної цінності) [2]. Однак досить вузько Аристотель розумів процес виробництва, а саме як такий, що повинен здійснюватися заради користі, яка є одним зі складників існування домашнього господарства. Можливо, він відштовхувався від важливих, у його розумінні, особистих потреб обміну в цьому господарстві. Проте Аристотель гостро засуджував прагнення людей до грошей і багатства як такого, оскільки воно може призвести до появи бідних і багатих громадян, що порушить єдність у спільноті.

Наступний етап розвитку економічної дослідницької думки характеризується визначенням як специфічних станів народного господарства, так і загальних закономірностей соціально-економічного процесу. Аналізуючи світову економічну літературу минулого, можемо побачити значне розходження в тлумаченні самого поняття «економіка».

Перша школа економіки (меркантилісти) представляли інтереси торговців епохи первісного нагромадження капіталу, а тому предметом їхніх наукових досліджень було багатство. Джерелом багатства оголошувалася торгівля, саме ж багатство найчастіше ототожнювалося з грішми [2].

Представники школи фізіократів уважали джерелом багатства сільське господарство. Саме вони перенесли національне багатство зі сфери обігу у сферу виробництва, що вважається найбільшим досягненням тогочасної економічної думки [3].

Представники англійської класичної школи політичної економії розширили предмет дослідження: їх цікавить взаємозв'язок виробництва і споживання, накопичення і розподілу національного багатства, створюваного в усіх галузях матеріального виробництва.

Сучасна методологія дослідження соціально-економічних процесів представлена безліччю напрямів і шкіл, кожна з яких користується власним науково-дослідним інструментарієм. При цьому всі напрями і школи вивчають єдину сукупність елементів, що утворює предмет економічної науки, – відносини людей і груп у виробництві, розподіл, обмін і споживання благ за постійно обмежених ресурсів.

Розглянемо історичні типи дослідження соціально-економічних процесів, починаючи з англійської класичної школи, ідеї якої використовувалися протягом усієї історії політекономії і продовжують розвиватися в сучасних економічних навчаннях і теоріях.

Найвидатнішою постаттю в історії економічної думки, беззаперечно, вважається англійський економіст Адам Сміт, адепт ринкового лібералізму. Учений уважав, що ринкові закони оптимально можуть впливати на економіку лише тоді, коли приватний інтерес переважає над суспільним, а інтереси суспільства у цілому розглядаються як сума інтересів членів суспільства. Розвиваючи цю ідею, А. Сміт уводить поняття «економічна людина», вважаючи, що можна швидше досягти своєї мети, якщо звернутися до людського егоїзму [3]. Він був переконаний, що великі нації ніколи не бідніють завдяки егоїзму, марнотратству і нерозсудливості приватних осіб, але вони бідніють у результаті марнотратства і нерозсудливості державної влади.

Основний методологічний принцип економіки, на думку А. Сміта, полягає у саморегулюванні ринку на основі конкуренції, яка керує особистим корисливим інтересом і змушує індивіда працювати на благо суспільства, вільних цін, що формуються, ґрунтуючись на попиту

і пропозиції, а поділ праці здійснює «економічна людина», що пов'язує в єдине суспільство «егоїстів-індивідів».

Основна соціальна ідея А. Сміта (ідея лібералізму) – мінімальне втручання держави в економіку, де «невидима рука ринку» формує і вартість праці, і необхідний прибуток.

Ще один видатний англійський економіст Давид Рікардо визначав працю як основу вартості та глибоко проаналізував її соціально-економічні боки, дотримуючись дослідницьких принципів А. Сміта. Використовуючи метод уявного експерименту, Д. Рікардо прагнув відкрити об'єктивні «економічні закони», згідно з якими розподіляються матеріальні блага у суспільстві.

Д. Рікардо розглядає не тільки фундаментальні економічні проблеми епохи, а й соціальні проблеми класів, економічні інтереси різних верств суспільства та ін. [2; 4]. Зокрема, вченим був розроблений метод представлення економічних гіпотез, лаконічність і строгість якого стали початком гіпотетико-дедуктивного способу розумового висновку, що є основою будь-якого наукового пізнання.

Говорячи про методологічне новаторство А. Сміта і Д. Рікардо, необхідно пам'ятати, що обґрунтований ними методологічний індивідуалізм побудований не на універсальних властивостях людини, а на основі ментальної специфіки європейської людини. Така концепція людини була сформована в епоху буржуазного суспільства, в якому «не залишилося ніякого іншого зв'язку між людьми, крім голого інтересу, ніякого іншого мотиву, що регулює спільне життя, крім егоїстичного розрахунку».

Вагоме місце в історії економічної думки щодо дослідження соціально-економічних процесів посідають наукові ідеї К. Маркса. Варто зазначити, що, обґрунтовуючи економічні процеси, К. Маркс уперше звертає увагу на природну, соціальну, духовну сутність людини та на відміну від А. Сміта і Д. Рікардо вбачає сутність людини не в егоїзмі, а в саморозвитку її як особистості в межах суспільства й у її творчому саморозвитку на певному етапі. В економічному обґрунтуванні такої форми життя К. Маркс надавав вирішальне значення формі власності на засоби виробництва. Суспільна власність, на його думку, є підставою соціальної рівності людей в їх взаємному відношенні до засобів виробництва, а єдиним критерієм її привласнення є жива праця в умовах виробничих відносин співробітництва і взаємодопомоги [5].

У всіх своїх працях К. Маркс обґрунтовував підсилення експлуатації праці капіталом, яка, загострюючи класову боротьбу, повинна була, на його думку, неминуче призвести до диктатури пролетаріату, «відмирання держави» і рівноважної економіки безкласового суспільства.

Варто зауважити, що економічна концепція К. Маркса зумовлена конкретно-історичним етапом розвитку суспільства і, отже, застосовувалася автором з історичною визначеністю. Окрім того, вона формує розуміння причинно-наслідкового зв'язку попередніх соціально-економічних подій із віддаленою перспективою їх розвитку, тому її основи мають вагомий вплив на формування методики регулювання соціально-економічних процесів у сучасному суспільстві.

У кінці XIX ст. сформувалися нові підходи економічних досліджень, які сконцентрувалися навколо двох основних проблем – трудової теорії вартості і теорії граничної корисності, пов'язаних із розвитком різноманітних явищ, властивих ринковим відносинам. Соціально-економічні процеси того часу вплинули на формування неокласичного напрямку, який виник і як продовження економічного вчення К. Маркса, і як критична реакція на нього. Одним із представників цього напрямку був Альфред Маршалл,

засновник кембриджської школи і продовжувач теорії маржиналізму [2; 3].

Перші представники покоління маржиналістів спробували створити загальну теорію цінності. Вихідним найпростішим явищем економічного життя вони вважали ставлення людини до речей, що передбачає особисте споживання та обмін. Модель людини, що максимізує корисність, давала змогу уявити економіку в рівновазі, тобто у стійкому й оптимальному стані.

Використовуючи нові методологічні принципи, маржиналісти створили цілісну теоретичну систему, згідно з якою метою обміну і виробництва для кожного з учасників є найбільше задоволення потреб [6]. Однак ця мотивація доповнюється тим, що задоволення, отримане індивідом від одиниці блага (корисність), зменшується зі збільшенням кількості цих одиниць, що знаходяться в його розпорядженні.

У цілому концепція економічного суб'єкта Маршалла є найбільш фундаментальною в історії економічної думки спробою поєднати реалістичний опис економічної поведінки з абстрактними законами, отриманими за допомогою спрощеної раціонально максимізованої моделі людини.

Чільне місце в дослідженнях Маршалла займає аналіз соціальних чинників, які впливають на формування ціни, що складається з попиту, пропозиції та витрат виробництва. Окрім того, для побудови своєї теоретичної концепції А. Маршалл уперше ввів поняття організації як соціально-економічного феномену, класифікуючи її за рівнями.

Отже, ключовою ідеєю теорії Маршалла був перехід від теоретичних суперечок про вартість до вивчення проблем взаємодії попиту і пропозиції як визначаючих соціальні процеси сил, що відбуваються на ринку, а будь-яка сучасна економічна концепція в позитивному або негативному плані використовує ідеї маржиналізму.

Соціальні процеси першої половини ХХ ст. супроводжувалися депресіями і кризами економіки, що сприяло усвідомленню необхідності посилення ролі держави як необхідного інституту економіки. Засновником інституціоналізму вважається американський учений Т. Веблен [7].

На міждисциплінарний характер методології інституціоналізму вказує використання сукупності антропологічних, психологічних, соціологічних, статистичних, правових та інших досліджень щодо вирішення економічних проблем.

Т. Веблен уважав, що епоха ринкового (грошового) господарства охоплює дві стадії: на першій стадії власність і управління знаходяться в руках підприємців; друга стадія характеризується дихотомією (розподілом), за якої реальне управління економічними процесами переходить до інженерно-технічного персоналу.

Ці ідеї отримали подальший розвиток завдяки одному з провідних економістів Дж.К. Гелбрейту [8], який документально підтвердив, що «суспільство достатку» розвиває економічний дисбаланс, використовуючи занадто багато ресурсів на виробництво споживчих товарів і недостатню кількість ресурсів – на громадські потреби та інфраструктуру. Він не поділяє тезу про абсолютну свободу ринку й уважає маніпуляцію з боку сучасних корпорацій аморальним полюванням за покупцями та їх психограмуванням із застосуванням найпередовіших інформаційних досягнень. Методологічно це визначається нешкідливим поняттям «управління попитом».

Будучи одним із теоретиків постіндустріального суспільства, Гелбрейт вважає пріоритетним фактором розвитку зростання ролі держави, виражене в «регулю-

ванні ринку, сукупності попиту, цін і зарплати». На його думку, ключовим чинником зростання є інституційна структура та її вплив на стимули не тільки до винаходів та інновацій, а й до більш ефективної організації виробничого процесу.

У 1960–1970-ті роки як напрям сучасної економічної думки сформувався неoinституціоналізм, предметом дослідження в якому стала інституційна структура виробництва. Ця концепція базувалася на двох припущеннях: по-перше, що соціальні інститути мають значення, по-друге, що вони піддаються аналізу за допомогою понять і методів, вироблених економічною наукою.

Згідно з уявленнями неoinституціоналістів, значна частина інститутів – традиції, звичаї, правові норми – покликана зменшувати негативні наслідки обмеженої раціональності та опортуністичної поведінки. Як підкреслює О. Вільямсон, потреба у соціальних інститутах виникає в обмежено розумних істот із небездоганною моральністю, а за відсутності проблем, створюваних обмеженою раціональністю й опортуністичною поведінкою економічних агентів, потреба в багатьох інститутах відпала б.

Неoinституціоналізм істотно розширив поле для економічних досліджень щодо багатьох соціальних явищ, поширивши принципи мікроекономічного аналізу, напрацьовані неокласичною теорією, які традиційно були поза сферою її компетенції. Це дало підставу деяким авторам визначати неoinституціоналізм як узагальнену неокласичну теорію. Однак багато провідних теоретиків неoinституціоналізму розцінюють його як конкуруючу теоретичну систему, що є несумісною з неокласичною теорією і здатна в перспективі її замінити.

Узагальнений варіант нової інституціональної теорії був розроблений у серії досліджень Д. Норта, з яких вимальовується широка концепція інститутів та інституціональної динаміки, що претендує на пояснення найзагальніших закономірностей розвитку людського суспільства.

У структурі інститутів Д. Норт виділяє три головні компоненти: а) неформальні обмеження (традиції, звичаї, соціальні умовності); б) формальні правила (конституції, закони, судові прецеденти, адміністративні акти); в) механізми примусу, що забезпечують дотримання правил (суди, поліція і т. д.). Неформальні інститути складаються спонтанно, без будь-якого свідомого задуму, як побічний результат взаємодії багатьох людей, які переслідують власні інтереси. Багато що у цьому процесі прояснила теорія ігор, що отримала широке застосування в неoinституціональних дослідженнях. Формальні інститути і механізми їх захисту встановлюються і підтримуються свідомо, найчастіше завдяки державі. Формальні правила допускають різку одномоментну зміну (в періоди революцій), тоді як неформальні змінюються лише поступово.

Своєрідне осмислення видатним ученим-економістом ХХ ст. Дж.М. Кейнсом наслідків найтривалішої і важкої економічної кризи 1929–1933 рр., що охопила багато країн світу, відображено в неординарних положеннях його книги «Загальна теорія зайнятості, відсотка і грошей» (1936 р.) [3]. Ця праця принесла йому популярність і світове визнання, оскільки послужила теоретико-методологічною базою розроблення урядових програм стабілізації економіки в низці держав Європи та США.

Хоча Дж. Кейнс не був прихильником прямих форм державного втручання (націоналізація, державна власність або державне підприємництво), однак, відповідно до кейнсіанської економічної політики, аж до середини 70-х років масштаби державного втручання у розвиток економіки невпинно зростали. Відбувся багатосторонній процес «одержавлення економічної науки»: масове залу-

чення економістів на службу в державні і напівдержавні установи, виникнення різних «мозкових центрів», що трансформують теоретичні ідеї в практичні рекомендації уряду; стрімке зростання державних витрат.

Послідовник методологічної традиції кембриджської школи А. Маршалла американський економіст Мілтон Фрідмен у своєму економічному дослідженні спирається на відмінності нормативної та позитивної економічної науки: нормативна наказує, якою має бути економіка; позитивна має справу із впливом на економічний розвиток різних чинників, включаючи політичні дії, що застосовуються для вирішення економічних проблем [2].

Найважливішим методологічним принципом М. Фрідмена є емпірична перевірка будь-яких теоретичних постулатів [6]. Тестом на правильність наукової гіпотези або теорії є їх підтвердження під час реального економічного розвитку.

Значна кількість досліджень сукупного споживання підтверджувала теорію М. Фрідмена, а розроблена ним методика визначення та оцінки прогнозованих доходів, своєю чергою, стимулювала макроекономічні дослідження. Окрім того, статистичні методи М. Фрідмена, які він застосовував для оцінки постійного доходу, вплинули на розвиток економетрики.

Цікавим із погляду історії економічної думки є анти-монополюльний і соціально орієнтований підхід до вивчення соціально-економічних процесів, який пов'язаний з ім'ям німецького економіста-теоретика Людвіга Ерхарда.

Л. Ерхард підкреслював, що соціальний зміст ринкового господарства полягає передусім у тому, що будь-який успіх економіки, будь-яке досягнення раціоналізації йде на користь усьому народу і служить кращому задоволенню потреб споживачів. Розуміючи різницю (і в економічному, і в соціальному плані) між соціальним, ринковим і ліберальним господарством, Л. Ерхард надавав перевагу служінню на благо споживача. В ідейному сенсі діяльність Ерхарда проходила в руслі не буржуазного лібералізму, або соціалізму, а в руслі ідеології солідарності.

Відомий італійський економіст Франко Модільяні, досліджуючи соціально-економічні процеси, звернув

особливу увагу на те, що рівень доходу протягом усього життя людини коливається і що заощадження дають змогу споживачам перерозподіляти дохід із періодів, коли їхній рівень доходу високий, на періоди, коли він низький. Учений пропонує враховувати ці факти у соціально-економічній політиці, вважаючи, що серед багатьох причин коливання рівня доходу протягом життя людини найважливішою є вихід на пенсію.

Модель формування та споживання накопиченої вартості показує, що споживання залежить як від доходу, так і від накопиченого до даного моменту часу багатства. Підхід до споживання з погляду концепції раціональних очікувань має значення для прогнозування впливу економічної політики не тільки на споживчу поведінку, а й на економіку в цілому.

У теорії життєвого циклу велику роль відіграють інформованість і ступінь раціональності в діях суб'єкта. Основою теорії Ф. Модільяні є модель людини, яка, виходячи з очікуваної тривалості свого життя й очікуваних доходів, розраховує рівень споживання, який гарантує їй максимальну корисність протягом усього життя.

Висновки. Аналіз підходів науковців в історії становлення і розвитку економічних теорій, учень та концепцій дає змогу зробити такі висновки.

У різний час предметом економічного дослідження були: оптимальний розподіл ресурсів між різними цілями; підвищення ефективності їх використання; формування принципів розподілу споживчих товарів і послуг; конкуренція між альтернативними цілями у використанні ресурсів як засобу особистого збагачення і примноження національного багатства.

Спочатку національне багатство уявлялося у вигляді грошей, потім – у вигляді результату виробництва. Сьогодні уявлення про національне багатство включають саму людину, її інтелект, різні форми її споживчої поведінки, а також інформацію як джерело подальшого розвитку суспільства та засоби формування людського капіталу. Усі перераховані елементи по-різному поєднуються в сучасних економічних теоріях і моделях соціально-економічного розвитку суспільства.

Список використаних джерел:

1. Історія економіки та економічної думки : навчальний посібник / С.В. Степаненко та ін. ; за ред. проф. С.В. Степаненка. Київ : КНЕУ, 2010. 743 с.
2. Юхименко П.І., Леоненко П.М. Історія економічних учень : навчальний посібник. Київ : Знання-Прес, 2005. 583 с.
3. Історія економіки та економічних учень, 2005. URL: <https://library.if.ua/books/124.html>.
4. Проскурін П.В. Історія економіки та економічних учень : навчальний посібник. Київ : КНЕУ, 2005. 372 с.
5. Яхно Т.П. Підходи до формування моделі соціально-економічного розвитку національної економіки України. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2018. Вип. 4(132). С. 3–9. URL: [http://ird.gov.ua/sep/sep20184\(132\)/sep20184\(132\)_003_YakhnoT.pdf](http://ird.gov.ua/sep/sep20184(132)/sep20184(132)_003_YakhnoT.pdf).
6. Філіпенко А. Економічний світ: методологія. *Економічна теорія*. 2017. № 3. С. 5–22. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecte_2017_3_3.
7. Тарасова І. Інституціоналізм в методології наукового дискурсу. *Актуальні проблеми економіки*. 2015. № 2(164). С. 73–78. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ape_2015_2_12.
8. Шиманська О. Джон Гелбрейт – видатний теоретик нового індустріального суспільства. *Вісник THEU*. 2011. № 1. С. 170–177.
9. Пилипенко Г.М. Категоріальне оформлення поняття інститут: проблеми і перспективи інституціональної теорії. *Економічний вісник НГУ*. 2008. № 4. С. 12–18. URL: https://ev.nmu.org.ua/docs/2008/4/EV20084_012-018.pdf.
10. Шевчук О.В. Роль та місце споживання в фінансово-економічній системі. DOI: <http://dx.doi.org/10.18371/fcaptr.v1i18.46564>.

References:

1. Stepanenko S.V., Antoniuk S.N., Feshchenko V.M., Tymochko N.O. (2010) *Istoriia ekonomiky ta ekonomichnoi dumky* [History of economics and economic thought]. Kyiv: KNEU. (in Ukrainian)
2. Yukhymenko P.I., Leonenko P.M. (2005) *Istoriia ekonomichnykh uchen Navchalnyi posibnyk* [History of economic studies]. Kyiv: Znannia-Pres. (in Ukrainian)
3. *Istoriia ekonomiky ta ekonomichnykh uchen* [History of economics and economic studies] (2005). Available at: <https://library.if.ua/books/124.html>.

4. Proskurin P.V. (2005) *Istoriia ekonomiky ta ekonomichnykh uchen* [History of economics and economic studies]. Kyiv: KNEU. (in Ukrainian)
5. Yakhno T.P. (2018) Pidkhody do formuvannia modeli sotsialno-ekonomichnoho rozvytku natsionalnoi ekonomiky Ukrainy [Approaches to the formation of a model for socio-economic development of the national economy of Ukraine]. *Socio-economic problems of the modern period of Ukraine*, vol. 4, no. 132, pp. 3–9.
6. Filipenko A. (2017) Ekonomichnyy cvit: Metodolohiia [Economic world: methodology]. *Economic Theory*, no. 3, pp. 5–22.
7. Tarasova I. (2015) Instytuttsionalizm v metodolohii naukovoho dyskursu [Institutionalism in the methodology of a scientific discourse]. *Actual problems of economics*, vol. 2, no. 164, pp. 73–78.
8. Shymanska O. (2011) Dzhon Helbreit – vydatnyi teoretyk novoho industrialnoho suspilstva [John Galbraith is an outstanding theorist of the new industrial society]. *Herald of Ternopil National Economic University*, no. 1, pp. 170–177.
9. Pylypenko H.M. (2008) Katchorialne oformlennia poniattia instytut: problemy i perspektyvy instytuttsionalnoi teorii [Categorical design of the concept of institution: problems and prospects of institutional theory]. *The Economic Messenger of the NMU*, no. 4, pp. 12–18.
10. Shevchuk O.V. Rol ta mistse spozhyvannia v finansovo-ekonomichnii systemi [The role and place of consumption in the financial and economic system]. DOI: <http://dx.doi.org/10.18371/fcaptp.v1i18.46564>.

МЕТОДОЛОГИЯ ИССЛЕДОВАНИЯ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИХ ПРОЦЕССОВ: ИСТОРИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

Аннотация. В работе освещены подходы ученых к исследованию социально-экономических процессов в обществе, их функционированию и регулированию. Проведенное исследование дало возможность сравнить методологию изучения социально-экономических процессов представителями многих направлений и школ и позволило получить более полную информацию об используемом ими научном инструментарии.

Сравнительный анализ показал, что все направления и школы изучают отношения людей и групп в производстве, распределение, обмен и потребление благ при постоянно ограниченных ресурсах. В результате можно сделать вывод, что экономические процессы тесно связаны с социальными на всех этапах развития общества. Уровень развития экономики влияет на социальные процессы, происходящие в государстве, и наоборот, а современные модели социально-экономических процессов сформировались под влиянием соответствующих факторов развития общества и рассмотренных исторических направлений исследований социально-экономических процессов.

Ключевые слова: социально-экономический процесс, экономическая мысль, экономика, социальное явление, методология, рынок.

METHODOLOGY OF RESEARCH OF SOCIO-ECONOMIC PROCESSES: HISTORICAL ASPECT

Summary. The paper highlights the approaches of scientists, whose works are now considered classic, to the study of socio-economic processes in society, their functioning, and regulation. To solve modern problems of socio-economic development, bypass them, or form a mechanism for managing them, it is necessary to know the history of economic thought in this regard. It is necessary to refer to the experience preserved mainly in the research and conclusions of scientists, scientific schools, and their followers. Modern scientists analyze the effects of socio-economic processes and their role in society's development but ignore the directions and methods of their knowledge. The study made it possible to compare the methodology of studying socio-economic processes by representatives of many fields and schools, including the ancient Greek writer and historian Xenophon, the ancient Greek scientist-encyclopedist, philosopher and founder of classical logic Aristotle, mercantilists, economists, political scientists, and physiocrats. D. Ricardo, the representative of the neoclassical trend A. Marshall, the founder of institutionalism T. Veblen, American economist, representative of the old institutional and Keynesian currents J. K. Galbraith, American economist, representative of neo-institutionalism. O. Williamson, American economists D. North, M. Friedman, English economist J. M. Keynes, German economist-theorist L.V. Erhard, Italian economist F. Modigliani. The analysis provided more information on the scientific tools used to indicate that all areas and schools study the relationships of people and groups in the production, distribution, exchange, and consumption of goods with constantly limited resources. As a result, it can be concluded that economic processes are closely related to social at all stages of society. The level of economic development affects the social processes that take place in the state and vice versa. Modern models of research of socio-economic processes were formed under the influence of relevant factors of social development and take into account the historical systemic vision of socio-economic processes and phenomena.

Key words: socio-economic process, economic thought, economy, market, social process, economic process, methodology.